

БЛОЗЬОРОВ С.В.

к.ю.н., доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, доцент, м. Київ

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Формування громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави, досконалої національної правової системи, які б відповідали правовим традиціям, правосвідомості нашого народу, ідеї забезпечення прав людини та громадянина, втіленим, зокрема, в українській правовій думці, постають як невідкладні завдання вітчизняної юридичної науки. Фундаментальна проблема дієвості правових гарантій через складність та множинність підходів до її вирішення потребує теоретичного осмислення і практичної реалізації вирішення на кожному етапі розвитку українського суспільства. Це обумовлено тим, що кожне покоління має власне трактування правових гарантій, а проблема втілення їх в практику реального життя відзначається дискусійним характером.

Одним із завдань юридичної науки сьогодні є формування необхідної науково-теоретичної основи для законотворчості й правореалізації з точки зору розуміння правових гарантій як категорії права. Розв'язання цього завдання ускладнюється відсутністю єдності думок серед учених щодо змісту й меж дієвості правових гарантій, особливостей її реалізації в правовій системі. Водночас, інтерпретація правових гарантій ускладнюється існуванням плюралізму концепцій праворозуміння.

У зв'язку з цим, дедалі очевиднішою стає потреба дослідження правових гарантій як категорії права у багатоплановій сукупності концепцій праворозуміння для більш ефективного функціонування юридичного простору. Дослідженню правового, філософського та суспільно-політичного аспектів категорії правових гарантій присвячені праці багатьох сучасних учених, які є представниками різних наук. Серед найбільш вагомих можна виділити роботи С.С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, С.В. Бобровник, С.Д. Гусарєва, М.М. Гуренко, К.Г. Волинки, Т.М. Заворотченко, А.М. Колодія, С.Л. Лисенкова, П.М. Рабіновича, О.Ф. Фрицького, А.І. Хальоти, Ю.С. Шемшученка та інших дослідників.

Проте, поза сферою вивчення залишається дослідження категорії правові гарантії в контексті сучасного праворозуміння на основі поєднання онтологічних, гносеологічних, аксіологічних характеристик.

Слід зазначити, що праворозуміння – це категорія концептуального характеру, що являє собою логічне обґрунтування ідей, концепцій, поглядів з використанням різноманітних методів, засобів, прийомів в процесі пізнання сутності права. Зміст категорії праворозуміння потрібно характеризувати враховуючи науковий доробок вчених попередніх років, що надасть можливість по-новому оцінити дану проблему, зрозуміти її реальну сутність.

В юридичній літературі тривалий час існувала та продовжує існувати думка щодо виділення двох напрямів у праворозумінні, а саме: нормативістського (юридичний позитивізм) та природно-правового. Прихильники юридичного позитивізму вважають, що правові гарантії є лише інструментальним засобом для встановлення правопорядку в суспільстві. На відміну від юридичного позитивізму природно-правові концепції більш виважено оцінюють роль правових гарантій у розвитку суспільства. З формально-юридичної точки зору природне право інтерпретує правові гарантії через правові ідеї, принципи права. Даний підхід дозволяє визначити цінність правових гарантій через призму можливостей реалізації прав і свобод людини та громадянина в реальність. Природно-правовий підхід розмежовує право і закон. Представники цього підходу вважають, що право не зводиться в своєму розумінні до закону, оскільки закон є лише однією із форм його виразу. Але не кожний закон є формою виразу права, а лише правовий. На їх думку, право первинно по відношенню до держави, держава повинна відображати в законі право [1, с. 223-224].

На межі зазначених підходів перебуває соціологічний підхід до праворозуміння, який ґрунтується на розумінні правових гарантій як соціально зумовленого явища, тобто фактичних відносин, що обумовлюються правовим регулюванням, відображаються в інтересах, мотивах і меті, у свідомості людей, що згодом відтворюються у діяльності державних органів і громадських формувань, а потім і в діяльності законодавчих органів [2, с. 844].

І. Музика аналізуючи класичний та сучасний підхід до праворозуміння, вважає, що це комплексна категорія, в якій можна виділити декілька аспектів буття права як складного соціального явища, а саме: соціокультурний, функціонально-інструментальний, аксіологічний, ідеологічний, інформаційно-комунікативний, структурно-змістовний та еволюційний [3, с. 109-118].

Таким чином, з точки зору соціокультурного аспекту правові гарантії розглядаються як соціальний і культурний феномен, основними проявами якого є правова культура та правова свідомість; використовуючи функціонально-інструментальний підхід можна визначити взаємовплив правових гарантій та інших соціальних сфер життя (політика, економіка, релігія тощо); аксіологічний підхід характеризує правові гарантії як ціннісну категорію; ідеологічний – як вираз певної ідеології, дає можливість говорити про правові гарантії як міру свободи, як певні можливості; інформаційно-комунікативний підхід розглядає правові гарантії як можливість отримання і передачі інформації; структурно-змістовний підхід надає можливість розкрити ознаки правових гарантій, їх зміст та особливості; еволюційний – походження, розвиток та становлення правових гарантій.

В. Гойман пропонує таку модель праворозуміння відповідно до якої правові гарантії повинні знаходити своє відображення у правовій активності. Даний підхід дає можливість повніше врахувати природно-правове походження права, його генетичний зв'язок із суспільним суб'єктом – людською особистістю. Правовим може визнаватися юридично належне, котре породжене та апробоване суспільною практикою, пов'язане з пріоритетами, цінностями особистості, слугує загальному інтересу, стимулює ініціативність, захищає від сваволі та насильства [4, с. 845].

Не ставлячи перед собою завдання охарактеризувати весь спектр думок і підходів, зазначимо лише, що категорія правові гарантії є складною та багатогранною, їх можна розглядати як явище соціальної дійсності, як правовий феномен. Дане поняття формується в соціальному середовищі та є предметом наукового пошуку. Важливим аспектом у розумінні сутності правових гарантій мають особливості правової системи окремої держави, так і науково-теоретичні традиції, які сформовані юридичною наукою.

Узагальнивши зазначене, слід підкреслити, що проблема розуміння правових гарантій надзвичайно важлива як на доктринальному рівні, так і для юридичної практики. Від вирішення цього питання залежить дієвість правових гарантій, а також визначення основних напрямів удосконалення механізму гарантування прав людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Червонюк В.И. Теория государства и права: [учебник] / В.И. Червонюк. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 704 с.
2. Бигич О. Праворозуміння (соціологічний підхід) / О. Бигич // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – Т.1. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 844.
3. Музика І.В. Праворозуміння: основні сучасні типи та підходи / І.В. Музика // Правова держава. – Вип. 18. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 109-118.
4. Гойман В. Праворозуміння (точка зору) / В. Гойман // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – Т.1. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 845.